

М.П. ГОРБУНОВ, О.М. ЯЦЕНКО, Т.О. АЖЕЛЬ

ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

У статті розглядається сутність інноваційного процесу в сільському господарстві сучасної України. Проаналізовано основні особливості даного процесу в сільськогосподарській сфері. Вивчаючи цю проблему було виокремлено основні перешкоди на шляху розвитку інноваційної діяльності в сільському господарстві. Для подолання наведених проблем в даній публікації запропоновані заходи, за допомогою яких можна активізувати інноваційний процес в сільському господарстві України та зробити вітчизняних товаровиробників більш конкурентоспроможними.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, сільське господарство, наукові розробки, основні фактори виробництва.

Вступ. У світовому співтоваристві гідне місце можуть посісти тільки країни, які забезпечують свою продовольчу безпеку на ґрунті раціонального використання природних ресурсів з урахуванням екологічних і ресурсоенергетичних обмежень, при гарному теоретичному та практичному оснащенні аграрної науки. Тому перед країнами постає питання інноваційного шляху розвитку сільського господарства, впровадження новітніх технологій та наукових розробок у виробничий процес. Україна не стала виключенням, на тлі світової продовольчої кризи постала нагальна необхідність переходити на інтенсивний шлях розвитку у сільському господарстві.

Аналіз останніх досліджень. Основні теоретичні і методологічні положення, пов'язані з розкриттям сутності й змісту інновацій, інноваційних процесів та інноваційної діяльності, особливостями і закономірностями їх прояву в сільськогосподарських підприємствах досліджувались у працях науковців: В.Г. Андрійчука, В.І. Благодатного, В.О. Василенка, С.А. Володіна, О.І. Дадія, О.В. Донця, В.О. Заготова, М.В. Зубця, С.М. Ілляшенка, М.І. Кісіля, М.Ф. Кропивка, М.І. Лобанова, П.М. Макаренка, М.Й. Маліка, Л.І. Михайлової, Ю.Н. Новікова, В.І. Осипова, І.А. Павленка, П.Т. Саблука та ін.

Мета досліджень, постановка проблеми. Дослідження процесу впровадження інновацій в діяльність сільського господарства сучасної України, виявлення основних проблем, що стримують інноваційний розвиток у даній сфері.

Результати досліджень. Сільське господарство має завдання забезпечувати населення продуктами харчування та приймати участь у формуванні економічного розвитку людства. Відповідно до Марракешської угоди економічний розвиток повинен внести свій внесок у підвищення рівня життя населення, зростання виробництва товарів у разі належного використання природних ресурсів відповідно до цілей сталого розвитку.

Протягом останніх років народне господарство України розвивалося в основному за рахунок зростання об'ємів виробництва у низько технологічних сферах економіки. Цю проблему підтверджують і міжнародні організації. Так за даними журналу "Foreign Policy", який щороку

публікує індекс глобалізації 133 країн світу на які припадає 96% світового ВВП і 84% населення світу, за 2009-2010 роки Україна посіла 82-е місце і в порівнянні із показниками попереднього дослідження зменшила показник рейтингу на 10 позицій. Рейтинг України значно зменшився за такими складовими: макроекономічна стабільність на 15 пунктів, рівень розвитку фінансового ринку на 21 пункт, впровадження нових технологій на 15 пунктів.

Наслідком цього є те, що у 1991 році частка сільського господарства у ВВП складала більше 26%, то у 2011 році вона не перебільшувала 9,8%. Рентабельність сільськогосподарського виробництва була 40%, то зараз вона не перевищує 2%. Технічний парк зменшився на 70%. Із того що є 2/3 об'єктів нерухомості мають знос на 50-70%, а засоби механізації – на 70-95%.

Фахівці виділяють такі основні проблеми вітчизняного сільськогосподарського виробництва, що призвели до падіння цих показників:

застаріла техніко-технологічна база. Вітчизняна машинобудівна промисловість, яка нараховує приблизно півтори сотні розрізнених підприємств, які мають застаріле не модернізоване обладнання, яке ж то того має середній вік 30-35 років і знос якого досягає 70-80%;

відбувається старіння сільськогосподарських кадрів. Молоде покоління мігрує до великих міст, що приводить до втрати кваліфікованих інженерно-технічних, конструкторських і робочих кадрів;

погіршуються умови використання сільськогосподарських угідь. Більша частина чорноземних земель виснажена і втрачає свою продуктивність у зв'язку з невиконанням правил обробки землі. Ґрунт не підтримується добривами та іншими корисними елементами. Кількість гумусу зменшується щороку;

нестабільний політичний та економічний стан країни, недостатній розвиток державної фінансової системи не сприяє потоку інвестицій у сільське господарство;

відсутній розвиток соціальної сфери на селі. Соціальну інфраструктуру на селі передано до комунальної власності. Відсутність достатніх фондів у місцевих бюджетах не забезпечує навіть простого відтворення соціальної інфраструктури села.

Чи є шляхи для рішення цих проблем?

Досвід розвинутих країн свідчить, що сучасний стан сільськогосподарського виробництва потребує поліпшення усіх складових господарського механізму.

Успіх у аграрному бізнесі зараз визначається менше доступом до природних ресурсів, а більше впровадженням нових технологій та ідей, своєчасним отриманням необхідної інформації. Прибутковість і стабільність аграрних формувань у ринкових умовах залежить від використання у виробництві сучасних інновацій.

У даній публікації під інновацією ми розуміємо кінцевий результат впровадження новації (технологію, продукт, послугу, процес тощо), який призвів до отримання економічного, екологічного, соціального та інших видів ефектів. Інноваційний розвиток сільського господарства базується на впровадженні прогресивних техніко-технологічних, організаційно-економічних, управлінських рішень спрямованих на поліпшення якості продукції, підвищення ефективності та конкурентоспроможності виробництва. Слід відмітити, що інноваційний процес в сільському господарстві має ряд особливостей порівняно з іншими сферами господарювання:

тривалий процес розробки новації;

інновації носять, як правило, поліпшувальний характер;

провідна роль науково-дослідних установ ;
залежність від природної зони та клімату.

Це зумовлено, в першу чергу, з особливостями самого сільського господарства, а саме, – основним фактором виробництва виступає земля, взаємодія з живими організмами (рослинами, тваринами, мікроорганізмами), сезонний характер виробництва, високий рівень ризику.

Тривалий процес розробки стосується більшою мірою специфічного для сільського господарства виду інновацій – селекційних. Поліпшувальний характер агроінновацій пов'язаний з їх орієнтацією на підвищення врожайності, продуктивності об'єкту, а не на винайдення принципово нового. Оскільки дослідження потребують ґрунтовних знань, часу та відповідної бази, то проводяться переважно у науково-дослідних установах, що висуває на перший план питання організації оперативного трансферу інновацій сільгоспвиробникам. Розробка значної частки агроінновацій має регіональний характер, оскільки характеристики об'єкту повинні відповідати особливостям природних та кліматичних умов.

Сьогодні процес формування інноваційної системи в Україні, зокрема в агропромисловому комплексі, відбувається за дуже несприятливих умов: недостатнє забезпечення наукової сфери матеріально-технічними ресурсами, обмеженість інформаційних ресурсів, втрата висококваліфікованих працівників тощо.

Інноваційний розвиток сільськогосподарських структур неможливий без розвинутої інформаційної інфраструктури. Однак, фахівці наукової сфери не мають належного інформаційного забезпечення для вирішення на теоретичному рівні нагальних проблем

національного сільського господарства. За умов поширення приватизаційних процесів і комерціалізації аграрного виробництва інформація дедалі частіше стає конфіденційною [1]. Інформаційно-наукове забезпечення – це не лише реклама товарів і послуг, а насамперед, доступ до передової інформації біологічного, економічного, ветеринарного, агрономічного характеру тощо, систематизація і представлення у вигляді, зручному для практичного використання [2].

У високорозвинених країнах світу, де науково-технічний прогрес знаходиться на більш високому рівні, керівництво підприємства використовує не лише здатність працівника автоматично виконувати свої обов'язки, але й потребує постійного вдосконалення його знань, вміння самостійно приймати рішення, швидко пристосовуватися до роботи з абсолютно новими технологіями.

У вітчизняному сільському господарстві відчувається дефіцит кваліфікованих молодих працівників, що більше пристосовані до змін економічного становища і краще та швидше здатні на них реагувати. Рівень освіченості працівників сільського господарства є досить низьким. Ускладнився стан із забезпечення аграрних установ кадрами вищої кваліфікації, скоротився приплив у науку талановитих молодих учених: нині близько 70% докторів наук пенсійного віку, а частка молодих науковців віком до 40 років становить приблизно 27% [1]. Для успішного розв'язання кадрової проблеми слід здійснювати інвестиції у людський капітал. Саме вони дадуть змогу залучити у сільськогосподарське виробництво кваліфікованих фахівців, які мають відповідну спеціальну підготовку [2].

На сьогодні більшість підприємств (переважно колективної форми господарювання) забезпечені комп'ютерною технікою, що значно полегшують роботу як керівництва, так і персоналу. Проте через нестачу кваліфікованих програмістів ці засоби не використовуються в повну силу як для отримання інформації, так і для її аналізу.

Через постійну нестачу бюджетного фінансування аграрна наука практично втратила можливості для створення інноваційно нового продукту. Тоді як зарубіжний досвід фінансування інноваційного розвитку сільського господарства вказує на те, що в країнах ЄС на державному рівні для стимулювання інноваційної діяльності підприємств використовують фінансові, податкові та інші заходи: у Фінляндії, Швеції і Німеччині – в основному гранти та позики за зниженими процентними ставками, що дозволяє зосереджувати підтримку у пріоритетних галузях промисловості; у Португалії, Іспанії та Італії, де інноваційний сектор відносно слабкий – податкові пільги, що дає можливість стимулювати широке коло підприємств, які впроваджують інновації. Завдяки цьому внесок інноваційної складової в економічне зростання, який вимірюється темпами зростання ВВП, за останнє десятиріччя в розвинутих державах постійно зростає. В США, наприклад, частка цього фактору в забезпеченні економічного росту

збільшилась з 31,0% у 1980-і роки до 34,6% на початку нового сторіччя; в Японії відповідно з 30,6% до 42,3%. В країнах Європи внесок «інноваційного фактору» у середньому зріс з 45,5% до 50,0%.

Сукупні витрати на наукові дослідження, які пов'язані з розвитком сільського господарства, складають в США біля 4 млрд. дол. В Україні для забезпечення розвитку аграрної науки необхідно щорічно із державного бюджету виділяти коштів на суму не менше 1,7%, а в подальшому 2,3-2,5% вартості продукції виробленої у агропромисловому комплексі. Зараз цей показник не перевищує 0,4%.

Загалом Україна має потенційні можливості для успішного здійснення інноваційної діяльності. Закон України «Про інноваційну діяльність» передбачає створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відродження, розвитку і використання науково-технічного потенціалу держави, забезпечення введення сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- і ресурсозберігаючих технологій, виробництво і реалізацію нових видів конкурентоспроможної продукції.

Система заходів щодо активізації інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств, на нашу думку, має включати:

- постійну державну підтримку фундаментальних наукових розробок;
- формування інноваційної інфраструктури;
- державну підтримку створення венчурних компаній, технопарків, бізнес-інкубаторів, інвестиційних компаній;
- створення системи державної підтримки сільськогосподарських підприємств, що займаються інноваційною діяльністю (надання пільгового оподаткування, виділення грантів, субвенцій);
- створення системи пільгового кредитування сільського господарства;
- введення ринку земель, створення аграрного банку, іпотечне кредитування;
- запровадження системи лізингових відносин;
- залучення до процесу інвестування аграрної сфери іноземних і вітчизняних інвесторів;
- забезпечення цінового паритету між сільськогосподарською продукцією та матеріально-технічними й енергетичними ресурсами;
- усунення міжгалузевих диспропорцій у фінансуванні аграрної галузі із державного бюджету;

Висновки. Наведений комплекс заходів вимагає реформування аграрних відносин, тому основною рушійною силою має стати держава в особі державних органів. Перед державною владою постає необхідність докорінної зміни системи підтримки аграрної галузі.

У той же час сільськогосподарські підприємства також мають здійснювати низку заходів щодо активізації інноваційної діяльності як необхідної умови підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції. Актуальність цього питання спричиняється активною діяльністю держави щодо відкритості кордонів України. Зі вступом України до СОТ та з перспективою вступу до ЄС постала нагальна необхідність реформування аграрних підприємств для забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної сільгосппродукції як на внутрішньому ринку, так і на зовнішніх, особливо техніки й технологій, що ними використовуються.

Список літератури: 1. Лайко П.А., Бабієнко М.Ф., Куласць М.М., Музика П.М., Вітвицька О.Д., Лайко Г.П., Бузовський Є.А., Скрипниченко В.А. Інформаційне забезпечення формування і функціонування ринку науково-технічної продукції як невід'ємна складова інноваційної діяльності // Економіка АПК. – 2008. - №7. – С. 96-105. 2. Покотилова В.І. Роль науки у формуванні інноваційного потенціалу агропродовольчого комплексу // Економіка АПК. – 2008. - №7. – С. 68-75. 3. Шубравська О.В. Інноваційні трансформації агропродовольчого сектора економіки: світові тенденції та вітчизняні реалії / О.В. Шубравська // «Економіка і прогнозування». 2010. № 3 с.90-102 4. Чехов Р. А. Ефективність господарської діяльності підприємства науководослідного спрямування / Р. А. Чехов // Економіка АПК. — 2010.— № 8 — С. 133—135. 5. Шубравська О. Інноваційний розвиток аграрного сектора економіки України: теоретико-методологічний аспект / О. Шубравська // Економіка України. – 2012. – №1. – С. 27-35.

Bibliography (transliterated): 1. Layko P.A., Babiyenko M.F., Kulayets' M.M., Muzyka P.M., Vitvyts'ka O.D., Layko H.P., Buzovs'kyu Ye.A., Skrypnychenko V.A. Informatsiyne zabezpechennya formuvannya i funktsionuvannya rynku naukovo-tekhnichnoyi produktsiyi yak nevid'yemna skladova innovatsiyanoi diyal'nosti // Ekonomika APK. – 2008. – No.7. – P. 96-105. 2. Pokotylova V.I. Rol' nauky u formuvanni innovatsiynoho potentsialu ahroprodovol'choho kompleksu // Ekonomika APK. – 2008. – No.7. – P. 68-75. 3. Shubrav's'ka O.V. Innovatsiyini transformatsiyi ahroprodovol'choho sektora ekonomiky: svitovi tendentsiyi ta vitchyznyani realiyi / O.V. Shubrav's'ka // «Ekonomika i prohnouzuvannya». 2010. No. 3 P.90-102 4. Chekhov R. A. Efektyvni'st' hospodars'koyi diyal'nosti pidpryyemstva naukovo- doslidnoho spryamuvannya / R. A. Chekhov // Ekonomika APK. — 2010.— No. 8 — P. 133—135. 5. Shubrav's'ka O. Innovatsiyyny rozvytok ahrarynoho sektora ekonomiky Ukrayiny: teoretyko-metodolohichnyy aspekt / O. Shubrav's'ka // Ekonomika Ukrayiny. – 2012. – No.1. – P. 27-35.

Надійшла (received) 31.03.2015

Відомості про авторів / About the Authors

Горбунов Микола Петрович, кандидат економічних наук, доцент, НТУ «ХПІ», доцент каф. Менеджменту та оподаткування, тел.: 0505306975

Gorbunov Mykola Petrovych, PhD, Associate Professor, NTU «KHPI», Associate Professor of Management and Taxation Department, tel. : 0505306975

Яценко Ольга Миколаївна, НТУ «ХПІ»; асистент каф. Менеджменту та оподаткування, тел.: 0502536975

Yatsenko Olga Mykolayivna, NTU «KHPI»; assistant of Management and Taxation Department, tel.: 0502536975

Ажель Т.О., студентка, НТУ «ХПІ», тел.: 0505306975

Azhel T.O., student of NTU «KHPI», tel. : 0505306975